

ความรู้ทั่วไปเรื่องช้างไทย

น.สพ.ดร.สิทธิเดช มหาสาวังกุล
ที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านสัตวแพทย์

ช้างในปัจจุบันนี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ช้างแอฟริกา (*Loxodonta Africana*) และช้างเอเชีย (*Elephas maximus*)
ช้างแอฟริกา ได้แก่ ช้างในทวีปแอฟริกา ความสูงโดยเฉลี่ย 3.5 เมตร สูงใหญ่ กว่าช้างเอเชีย ใบหูใหญ่กว่า
ช้างเอเชีย ปลายงวงมีสองงอຍ ทั่วหน้าส่วนใหญ่มีเล็บช้างละ 4 บางครั้งก็พบ 5 เล็บเท้าหลังมีเล็บช้างละ 3 มีงา
ทั้งเพศผู้และเพศเมีย

ช้างแอฟริกา ในปัจจุบันมีอยู่ 2 ชนิดพันธุ์ย่อย คือ

ชนิดพันธุ์ย่อยช้างป่าแอฟริกา (*Loxodonta africana cyclotis*) อาศัยอยู่ในป่าภายในทวีป

ชนิดพันธุ์ย่อยช้างทุ่งแอฟริกา (*Loxodonta Africana africana*) อาศัยอยู่ในทุ่งหญ้าและทะเลทรายของทวีป
ดาร์บาบางเล่มยังมีการกล่าวถึงช้างแคระ (*Pygmy elephant*) ซึ่งเป็นช้างที่มีความสูงราว 2 เมตร เป็นช้าง
แอฟริกาที่อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำคองโก มีเหลืออยู่เพียงจำนวนน้อยเพราะชาวแอฟริกันนิยมล่าเอาน้ำมาทำอาหาร
สำหรับในประเทศไทยเองก็เคยมีการกล่าวถึงช้างแคระ ซึ่งเป็นช้างที่มีขนาดเล็ก เท้ากับกระบือด้วยอ้อมๆ เคยมีอยู่
หุบเขาตามแถบทะเลสาบสงขลา บางคนก็เรียกว่าช้างค่อม แต่ได้สูญพันธุ์ไปนานแล้ว เนื่องจากถูกคนล่ามาทำเป็น
อาหาร

ช้างเอเชีย ได้แก่ช้างที่อาศัยอยู่ในทวีปเอเชีย ความสูงโดยเฉลี่ย 3 เมตร มีขนาดเล็กกว่าช้างแอฟริกา ใบหูเล็กกว่า
ช้างแอฟริกา ปลายงวงมีงอຍเดียว ส่วนใหญ่เท้าหน้ามีเล็บช้างละ 5 เท้าหลังมีเล็บช้างละ 4 พบว่าบางเชือกมีเล็บช้าง
ละ 5 ก็มี ช้างเอเชียจะมีงาเฉพาะเพศผู้ เพศเมียไม่มีงา ส่วนช้างเพศผู้ที่ไม่มีงาเรียกว่าช้างสือ สำหรับช้างสือ และ
ช้างเพศเมียบางเชือก จะเห็นมีลักษณะคล้ายงาเล็กๆ แต่ไม่ยื่นยาวออกมาเหมือนงาเราเรียกว่า “ ขนยา ” ช้างเอเชีย
จะถูกนำมาฝึกใช้งาน และแสดงมากกว่าช้างแอฟริกา

ช้างแอฟริกา ในปัจจุบันมีอยู่ 3 ชนิดสายพันธุ์ย่อยคือ

ชนิดพันธุ์ย่อยศรีลังกา (*Elephas maximus maximus*) เป็นช้างเอเชียที่มีขนาดใหญ่ที่สุด สิวหนังเข้มที่สุด
พบที่ประเทศศรีลังกาเท่านั้น

ชนิดพันธุ์ย่อยอินเดีย (*Elephas maximus indicus*) อาศัยอยู่บนแผ่นดินใหญ่ของทวีป อาศัยอยู่บน
แผ่นดินใหญ่ของทวีป ได้แก่ ประเทศเนปาล , ภูฏาน , อินเดีย , พม่า , ไทย , ลาว , กัมพูชา , เวียดนาม , จีน และ
มาเลเซีย รวมถึงช้างที่เกาะบอร์เนียว มีขนาดสัของสิ่วหนังระหว่าง ชนิดพันธุ์ย่อยศรีลังกา และ ชนิดพันธุ์ย่อย
อินเดีย

ชนิดพันธุ์ย่อยสุมาตรา (*Elephas maximus sumatranus*) พบเฉพาะบนเกาะสุมาตรา ของประเทศอินโดนีเซีย
เท่านั้น เป็นช้างเอเชียที่มีขนาดเล็กที่สุดและสิ่วจางที่สุด

ชนิดสายพันธุ์ย่อยบอร์เนียว (*Elephas maximus borneacus*) เพิ่งค้นพบใหม่ล่าสุดบนเกาะบอร์เนียว มี
ลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับสายพันธุ์ย่อยอินเดีย แต่มีรหัสทางพันธุกรรมแตกต่างจากช้างสายพันธุ์ย่อยอื่นๆ

ช้างไทยจัดอยู่ในชนิดพันธุ์ย่อยอินเดีย ช้างเป็นสัตว์บกที่ใหญ่ที่สุดในโลก โดยที่ช้างเป็นสัตว์กินพืช
และเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมที่มีวิวัฒนาการยาวนาน 55 – 60 ล้านปี ในประเทศไทยเคยมีผู้ค้นพบกรมช้าง
โบราณในบริเวณเมืองลิกไนต์ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง กรามที่พบฝังอยู่ใต้ดินลึกมาก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้คำนวณแล้วว่า
กรามช้างที่พบมีอายุไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นปี

เดิมที่ช้างก็เหมือนสัตว์ป่าทั้งหลาย อาศัยอยู่ในป่าเป็นโขลง มนุษย์เมื่อมีความฉลาดก็มองเห็นลู่ทางว่า สามารถนำสัตว์ป่าชนิดนี้มาฝึกและใช้ประโยชน์ได้ เช่น บรรทุกของ ลากไม้ ไถนา สงคราม เป็นต้น จึงหาวิธีนำช้างป่ามาฝึกเป็นช้างเลี้ยง มนุษย์รู้จักวิธีนำช้างป่ามาฝึกมาหลายพันปีแล้ว ก่อนที่พระพุทธรเจ้าจะประสูติเสียอีก เพราะในสมัยพุทธกาลเอง ก็มีการพูดถึงช้างเลี้ยงมาก่อนหน้านั้นแล้ว กษัตริย์ไทย พม่า และอินเดียในสมัยโบราณยังทรงนิยมใช้ช้างเป็นราชพาหนะในการทำสงครามอีกด้วย พระมหากษัตริย์ไทยที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการใช้ช้างเป็นราชพาหนะในการทำสงครามคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงชนช้างและมีชัยเหนือพระมหาอุปราชา ส่วนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงมีช้างเผือกมากที่สุดในสมัยอยุธยาจนได้รับพระสมัญญานามว่า “ พระเจ้าช้างเผือก ”

ช้างนับว่าเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติของเราเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยทีเดียว ท่านคงจะทราบมาบ้างแล้วว่า สมัยก่อนที่เราจะใช้ธงไตรรงค์นั้นเราก็เคยใช้ธงแดงมีรูปช้างสีขาวอยู่ตรงกลางเป็นธงชาติไทยมาก่อน แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ธงราชนาวีไทยก็ยังใช้ธงไตรรงค์มีรูปช้างอยู่กลางผืนธงเป็นสัญลักษณ์อยู่ และเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2515 ช้างงานขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ก็ได้มีบทบาทช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยในการแสดงถวายต้อนรับพระราชินีนาถเอลิซาเบธ ที่ 2 แห่งอังกฤษและพระราชสวามี ที่วนอุทยานน้ำตกแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อข่าวการรับเสด็จไปถึงไหน ชื่อเสียงของช้างไทย ก็กระจายไปถึงนั้น ยิ่งเป็นข่าวของราชินีอันยิ่งใหญ่ของอังกฤษด้วยแล้ว ข่าวนั้นก็ขอมแพร่ไปมั่วทุกมุมโลกทีเดียว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาเที่ยวในเมืองไทยก็ใคร่จะได้ดูได้เห็นการทำงานของช้างไทย ดังจะเห็นได้ว่างานแสดงของช้างที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่ง ท.ท.ท. ได้จัดขึ้นเป็นประจำปีนั้นได้รับความนิยมอย่างดุเดือดปีความจริงช้างไทยที่มีชื่อเสียงขึ้นนั้น ก็มีส่วนประกอบอย่างอื่นร่วมช่วยเหลืออยู่ด้วย สิ่งนั้นก็คือ ไม้สักของไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันไปว่า ไม้สักนั้นเป็นไม้ที่มีลวดลายงดงาม ทนทาน และมีค่าสูง ไม้สักเหล่านี้ถูกชักลากออกจากป่าเมืองไทยด้วยช้าง ฉะนั้นเมื่อชาวต่างประเทศเห็นไม้สักก็มักจะนึกถึงช้างควบคู่กันไปด้วย อีกประการหนึ่งช้างก็นับว่าเป็นสัตว์ประหลาดในสายตาของชาวต่างประเทศ เพราะประเทศของเขาไม่มี จึงเป็นเครื่องจูงใจให้เขาอยากให้เราอย่ารู้ อยากเห็นมากขึ้น

ธรรมชาติของช้าง

สำหรับช้างป่ามันจะมีนิสัยชอบอยู่รวมกันเป็นโขลงหรือเป็นฝูง โขลงหนึ่งๆ อาจจะประกอบด้วยช้าง 5 - 10 ตัว หรือบางครั้งอาจจะถึง 20 ตัวก็ได้ ช้างป่าเมื่ออยู่ในสภาวะที่ต้องเผชิญเหตุอันตราย หรือ เพิกภัยต่างๆ อาจจะรวมโขลงเล็กๆ ที่มีอยู่ให้เป็นโขลงใหญ่ขึ้นได้ และเมื่อเหตุการณ์สู่ภาวะปกติ ก็จะแยกเป็นโขลงย่อยๆ ออกหากิน สำหรับพื้นที่ป่าบางแห่งเคยพบโขลงช้างป่าอยู่รวมกัน กว่า 100 ตัวก็มี เช่นที่ ป่าภูบรี จ.ประจวบคีรีขันธ์ หรือที่ป่าอุทยานแห่งชาติอมก๋อย อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่ แต่สำหรับพื้นที่ป่าทั่วไปในประเทศไทยมักจะพบช้างป่าไม่มากมายนัก เนื่องจากสภาพพื้นที่ป่าถูกทำลายลงอย่างมาก และปัญหาการล่าช้างป่าเพื่อเอางา และงาแม่เพื่อนำลูกมาขาย

ช้างป่าโขลงหนึ่งๆ นั้น จะมีช้างเพศเมียที่แข็งแรงที่สุดเป็นหัวหน้าซึ่งเรียกว่า จ่าโขลง หรือ จ่าฝูง เป็นผู้นำช้างทั้งโขลงไปหากินในที่ต่าง ๆ ตลอดจนทำหน้าที่เป็นผู้ป้องกันอันตรายให้แก่ลูกฝูงด้วย ลูกฝูงนั้นมักจะเป็นตัวเมีย หรือถ้าจะเป็นตัวผู้บ้างก็จะเป็นตัวผู้ที่มีอายุน้อย นอกจากนี้ช้างป่าบางโขลงจะมีช้างพังที่อายุมากคอยดูแลสมาชิกในโขลงเราเรียกช้างนั้นว่า “ แม่แปรง ” (อ่านว่าแม่ปะแหร)

ลูกช้างเพศผู้เมื่ออายุมากขึ้น ก็จะเริ่มแยกออกจากแม่และออกจากฝูงไปหากินตามอิสระเราจะเรียกช้างที่หากินอยู่ตัวเดียวในป่าเรียกว่า “ ช้างโทน ” ช้างประเภทนี้บางครั้งจะเข้าไปอยู่ในฝูงก็เพื่อผสมพันธุ์เท่านั้น เมื่อผสมพันธุ์เสร็จแล้วก็มักจะแยกออกมาหากินตามอิสระเหมือนเดิม ช้างโทนมักจะเป็นช้างหนุ่ม และแข็งแรง พอที่จะรักษาตัวของตัวเอง ให้ออกพ้นจากอันตรายต่าง ๆ

ช้างชอบอยู่ในที่อากาศเย็น ไม่ชอบแสงแดดจัด จึงชอบอยู่ตามป่าละเมาะที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ช้างมีความสามารถในการว่ายน้ำได้ถึงแม่น้ำจะลึกจนมิดตัว แต่ก็สามารถไต่หวงชันมาหาใจได้ ช้างจะนอนในเวลากลางคืนช่วงที่ลึกสวด โดยมีอาการหาวนอน และกรนได้เหมือนคน ช้างจะนอนในช่วงระหว่าง 23.00 น. - 03.00 น. โดยใช้เวลานอนประมาณ 3 – 4 ชม ช้างสามารถล้มตัวลงนอนได้เหมือนกับสัตว์อื่น แต่ถ้าหากช้างที่ระวังตัวจากอันตรายต่างๆ ก็จะใช้วิธียืนหลับ เนื่องจากว่าช้างมีความระแวงว่าเมื่อช้างล้มลงนอนแล้ว หากมีอันตรายใดๆ จะไม่สามารถลุกขึ้นได้ทันทั่วทั้ง โดยเฉพาะในตอนกลางวันช้างจะแสดงอาการยืนหลับได้บ้าง หากพบว่าช้างยืนหลับในตอนกลางวันบ่อยๆ แสดงว่าช้างอาจไม่ได้นอนหลับอย่างเต็มที่ในตอนกลางคืน หรืออีกประการหนึ่งคือช้างนั้นป่วย

ช้างเป็นสัตว์ที่มีนัยน์ตาเล็กมาก ประสิทธิภาพการมองเห็นจึงไม่ค่อยดีนัก ช้างสามารถใช้ประสาทสัมผัสทางกลิ่นได้ดีมากเป็นอันดับหนึ่ง และทางประสาทสัมผัสทางเสียงได้เป็นอันดับสอง ผู้เชี่ยวชาญเรื่องช้างบางท่านกล่าวไว้ว่าช้างสามารถไต่หวงในการรับกลิ่นได้ไกลกว่า 10 กิโลเมตร เช่นในกรณีที่ช้างตัวผู้สามารถไต่หวงรับกลิ่นช้างเพศเมียที่กำลังเป็นสัดและตามหาเพื่อที่จะผสมพันธุ์ได้ หรือในกรณีที่ช้างตกมันนั้นกลิ่นของน้ำมันสามารถทำให้ช้างตัวอื่นๆ หลีกหนี ไปไกลได้หลายกิโลเมตร ส่วนเรื่องประสาทสัมผัสทางเสียงนั้น ความรู้ช้างโดยทั่วไปกล่าวไว้ว่าเมื่อจะเข้าหาช้างของตัวเองที่มัดไว้ในป่า มักจะตะโกนเสียงดัง เรียกช้างของตนเองให้ช้างได้ยินก่อน จึงจะเดินเข้าไปใกล้ๆ เพราะช้างมองเห็นได้ไม่ถนัดนัก หากเข้าไปหาช้างเงียบๆ แล้ว ช้างอาจจะตกใจและอาจจะเตะความหูช้างได้

การตกมัน

การตกมันสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งช้างพลายและช้างพัง แต่โดยทั่วไปจะพบในช้างพลายมากกว่า สำหรับสาเหตุของการตกมันที่แท้จริงแล้วยังไม่มีใครทราบแน่ชัด บางตำราว่าช้างที่ตกมันนั้นต้องการผสมพันธุ์แต่ไม่ยอมไปเนื่องจากพบว่าช้างบางเชือกตกมันแล้วไม่ต้องการผสมพันธุ์ซ้ำกลับทำร้ายช้างเพศเมียจนถึงชีวิตก็มี ช้างที่จะแสดงอาการตกมันนั้นจะอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาว ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง ช้างป่วยหรือช้างชรา หรือช้างที่ถูกใช้งานอย่างหนักจะไม่ค่อยพบอาการตกมัน ส่วนใหญ่แล้วช้างจะตกมันปีละ 1 ครั้ง ในช่วงฤดูหนาว จะพบช้างตกมันได้มากกว่าช่วงอื่นๆ ระยะเวลาของการตกมันจะประมาณ 1 – 2 เดือน แต่บางครั้งก็พบการตกมันยาวนาน 3 – 4 เดือนก็มี

อาการตกมัน ในระยะแรกของการตกมันจะพบว่าช้างจะเริ่มดื้อไม่เชื่อฟังคำสั่งของควาญ และจะพบว่าที่ต่อมน้ำมันที่บริเวณขมับ (temporal gland) จะเริ่มมีอาการบวม และสังเกตุดูจะมีหยดน้ำมันออกมา ปริมาณของน้ำมันที่ออกจะมีน้อยในวันแรกๆ และจะเพิ่มมากขึ้นในวันหลายๆ จนกระทั่งช่วงที่ช้างตกมันเต็มที่จะพบว่าน้ำมันนั้นจะออกมาจากจนกระทั่งเข้าปาก ซึ่งระยะนี้ควาญช้างจะเรียกกันว่าช้าง “ เมามัน ” ซึ่งช้างจะแสดงอาการก้าวร้าวเป็นพิเศษ จำควาญไม่ได้ ระยะนี้พบว่าลิ้นของช้างบางเชือกแข็งและพบน้ำปัสสาวะหยดออกมาปนกับน้ำกาม

เมื่อช้างเริ่มแสดงอาการตกมัน ควาญช้างจะนำช้างไปมัดที่ต้นไม้แข็งแรง และใกล้แหล่งน้ำ จัดการเปลี่ยนโซ่ให้มีความแข็งแรงพร้อมกับใส่จะเคที่ข้อเท้าหน้าทั้งสองข้าง และจะลดอาหารให้กินน้ำเป็นหลัก เพื่อตัดกำลัง

ช้าง อาการตกมันก็จะลดลง ความญ่บางคนก็จะให้กินผักเขียวเนื่องจากมีความเชื่อว่าผักเขียวจะช่วยตัดกำลังของช้างตกมันได้

การตั้งท้องและการตกลูก

ช้างพังที่ร่างกายสมบูรณ์เต็มที่สามารถที่จะมีลูกได้ตั้งแต่อายุ 15 – 16 ปี ขึ้นไปจนถึงอายุ 50 ปี ตลอดชีวิตของแม่ช้างอาจมีลูกได้ถึง 4 เชือก แม่ช้างบางเชือกเคยมีลูกได้สูงถึง 5 เชือก เคยมีบันทึกไว้ว่าในประเทศพม่ามีช้างพังเชือกหนึ่งตกลูกเมื่ออายุ 9 ปี 6 เดือน ซึ่งเป็นสถิติโลกที่แม่ช้างอายุน้อยที่สุดที่เคยมี ลูกช้างที่คลอดออกมานั้นอาการครบ 32 แต่อยู่ได้ไม่นานลูกช้างก็ตาย

สำหรับในเมืองไทยนั้นเคยมีช้างเพศเมียตกลูกด้วยอายุเพียง 8 ปี เท่านั้น นั่นหมายความว่าช้างถูกผสมพันธุ์เมื่ออายุเพียง 5 ปีเท่านั้นเอง ช้างเพศเมียชื่อ พังใหม่ ซึ่งเป็นลูกช้างป่า จาก จ. นครราชสีมา พ่อแม่ถูกฆ่าตายหมด โดยผสมพันธุ์กับช้างเพศผู้ชื่อ พลายเอก เป็นช้างงาเดียว อายุ 89 ปี เป็นช้างลากไม้เก่าที่ปลดขระแล้วจาก จ.ลำปาง ซึ่งเป็นสถิติล่าสุดที่เคยมี ที่ช้างเพศผู้อายุรุ่น คุณปู่ ผสมกับช้างเพศเมียรุ่นเหลน ช้างทั้งสองเชือกอยู่ในสวนสัตว์ เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ และให้กำเนิดลูกช้างเพศเมีย เมื่อวันที่ 19 เดือน พฤศจิกายน 2541

ปกติแม่ช้างจะตกลูกครั้งละ 1 เชือก แต่บางกรณีก็สามารถพบลูกช้างให้ลูกแฝดได้เหมือนกัน ลูกช้างจะอยู่กับแม่จนถึง 3 ปี จึงจะเริ่มหย่านม การผสมพันธุ์ของช้างของช้างไม่เลือกฤดู เมื่อช้างเพศเมียเป็นสัดก็จะพร้อมให้ช้างตัวผู้ขึ้นผสม หากช้างเพศเมียไม่เป็นสัดมักจะ ไม่ยอมให้ตัวผู้ขึ้นผสม สำหรับช้างป่าแล้วช้างมีโอกาสเลือกคู่ได้ตามธรรมชาติ แต่สำหรับช้างเลี้ยงนั้นโอกาสที่จะได้ผสมพันธุ์ตามธรรมชาติน้อยมาก เนื่องจากว่าขึ้นอยู่กับความญ่ช้าง ปัจจุบันนี้ความญ่ช้างที่ใช้ช้างทำงานเสร็จแล้วมักจะแยกช้างมัดอยู่คนละที่ ช้างเพศผู้และเพศเมียจึงไม่มีโอกาสได้เจอกัน เนื่องจากความญ่ช้างบางคนก็เกรงว่า หากช้างของตนเองตั้งท้องก็จะทำเสียงงาน ขาดรายได้ จึงไม่ค่อยอยากให้ผสมพันธุ์กัน ทำให้อัตราการเกิดของลูกช้างในประเทศไทยต่ำมาก ในสมัยก่อนที่ประเทศไทยยังมีระบบสัมปทานป่าไม้นั้น ช้างเลี้ยงที่ทำงานในหนึ่งปีนั้น จะมีการหยุดพักงานในช่วงฤดูแล้ง 3 – 4 เดือน ที่เรียกกันว่าเข้าปางแรม ช้างที่เคยทำงานจะถูกปล่อยเข้าป่าเพื่อหากินตามธรรมชาติ ซึ่งช่วงดังกล่าวช้างจะมีโอกาสได้เลือกคู่และผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ และก็เกิดลูกช้างจำนวนมาก

ช้างใช้เวลาการตั้งท้องเกือบ 2 ปี ระหว่าง 21 – 23 เดือน ความญ่ช้างบางท่านกล่าวไว้ว่า หากลูกช้างเป็นเพศผู้จะใช้เวลาดังท้องนานกว่าลูกช้างเพศเมีย เช่นถ้าหากเป็นเพศผู้ จะใช้เวลาตั้งท้องช่วง 22 – 23 เดือน หากเป็นเพศเมียจะใช้เวลาดังท้องในช่วง 21 – 22 เดือน การสังเกตช้างท้องนั้นค่อนข้างยากเพราะช้างเป็นสัตว์ที่ตัวใหญ่อยู่แล้ว ท้องจะไม่ใหญ่ออกมากเหมือนกับพวก สุนัข แมว หรือ พวก โค กระบือ เคยมีความญ่ช้างบางคนไม่เคยทราบว่าย่ช้างตัวเองตั้งท้องก็มี นำไปลากไม้ตามปกติทุกวัน จนกระทั่งวันรุ่งขึ้นตอนเช้าก็เห็นมีลูกช้างมาขึ้นอยู่ใต้ท้องแม่ วิธีสังเกตอย่างหนึ่งของช้างท้องก็คือ ช้างที่ท้องด้านมจะขยายใหญ่ขึ้น และมีนมคัดเต้า เดินอู้อ้าย ในปัจจุบันนี้สามารถตรวจยืนยันการตั้งท้องของช้างได้ โดยใช้วิธีการทางแพทย์ คือใช้เครื่องอัลตราซาวด์ตรวจท้อง และการเจาะเลือดเพื่อตรวจฮอร์โมนการตั้งท้อง ที่เรียกว่า ฮอร์โมนโปรเจสเตอโรน แต่การตรวจดังกล่าวใช้ค่าต้องใช้จ่ายสูงมาก จึงยังไม่เป็นที่นิยมนัก ยกเว้นเพื่อการวิจัยของสัตวแพทย์เท่านั้น

ช้างที่เลี้ยงตามธรรมชาติ เมื่อรู้ตัวว่าตั้งท้อง ก็จะหาเพื่อนตัวเมียที่สนิท ที่เคยมีประสบการณ์การมีลูกมาแล้วเป็นเพื่อน เราเรียกว่า “แม่รับ ” ซึ่งช้างแม่รับจะคอยช่วยช้างท้องเวลาที่ตกลูก โดยการใช้วงและเท้าถักเยื่อ

หุ้มที่ตัวลูกข้างออก และคอยดูแลลูกข้างแทนแม่ต่อไป แต่ข้างเลี้ยงในปัจจุบันก็มักจะไม่ค่อยมีแม่รับ เพราะข้างจะถูก ความข้างแยกมัดเลี้ยงไว้คนละที่ ไม่มีโอกาสที่จะได้เลือกแม่รับ ความข้างที่ดี ก็ควรจะหาแม่รับให้กับข้างด้วยเมื่อรู้ ว่าข้างตัวเองตั้งท้อง ข้างบางเชือกที่ตั้งท้องครั้งแรก เคยมีประวัติว่าเมื่อตกลูกแล้วแม่ข้างทำร้ายลูกข้างจนตายก็มี สาเหตุเนื่องมาจากว่าข้างนั้นได้รับความเจ็บปวดและทรมานจากการตั้งท้องเมื่อตกลูกมาก็คิดว่าสิ่งนั้นคือสาเหตุของความเจ็บปวด จึงฆ่าเสีย ถ้าหากมีข้างแม่รับอยู่ หรือมีความข้างอยู่ก็สามารถช่วยเหลือลูกข้างได้ ซึ่งเหตุการณ์ที่แม่ข้างฆ่าลูกนั้น เป็นพฤติกรรมที่พบได้ในสัตว์ชนิดอื่นเหมือนกันที่ตั้งท้องครั้งแรก

แม่ข้างส่วนใหญ่จะตกลูกตอนกลางคืนมากกว่าตอนกลางวัน เมื่อแม่ข้างจะตกลูก จะย่อขาหลังทั้งสองขา ลดตัวทางส่วนท้ายให้ต่ำลงคล้ายกับการนั่งของๆ ลูกข้างที่เกิดใหม่ จะมีเยื่อบางๆหุ้มอยู่ แม่ข้างหรือแม่รับจะช่วย นึกเชื่อนี้ออก ลูกข้างจะนอนอยู่ประมาณ 1 ชม. ก็สามารถลุกขึ้นยืนและไปกินนมแม่ได้ ลูกข้างควรได้รับการกินนม น้ำเหลืองจากแม่ภายใน 6 - 12 ชม. เนื่องจากนมนี้เหลือง (colostum) มีประโยชน์ต่อลูกข้างในแง่ให้ภูมิคุ้มกันโรค ต่อร่างกาย ลูกข้างแรกเกิดจะมีน้ำหนักประมาณ 50 – 100 ก.ก. ความสูงวัดที่ไหล่ประมาณ 2 ฟุตครึ่ง ถึง 3 ฟุต ลูกข้างจะกินนมแม่เป็นอาหารหลักจนกระทั่งประมาณ 4 – 5 เดือน ลูกข้างจะเริ่มกินอุจจาระของแม่ การกินอุจจาระของแม่นี้เป็นการรับแบคทีเรียที่จำเป็นต่อการย่อยอาหารของลูก เพื่อเป็นการกระตุ้นระบบการย่อยอาหารของลูกข้าง หลังจากที่ถูกข้างเริ่มกินอุจจาระแม่ แล้วก็จะเริ่มหัดกินหญ้าอ่อนๆ และกล้วย ส่วนใหญ่มักจะกินเล่นๆ ไม่ได้กินเป็น อาหารหลัก และจะเริ่มกินอาหารหยาบจำพวกหญ้ามากขึ้นตามอายุที่มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามอาหารหลักก็ยังคือนม น้ำนมแม่ จนกระทั่งอายุ 3 ปี จึงหย่านม

การฝึกลูกข้าง

เมื่อลูกข้างอายุ 3 ปี ถึงวัยหย่านมแล้ว ก็จะถูกแยกออกมาฝึก เพื่อให้รู้จักฟังคำสั่งของความ ลูกข้างที่ยัง ไม่ได้ฝึกนั้นจะมีนิสัยซุกซนเหมือนเด็ก มักชอบวิ่งเล่นและหยอกล้อกับคน และบางครั้งอาจทำลายข้าวของเสียหาย โดยไม่ได้ตั้งใจ บางครั้งก็ทำร้ายคนได้รับบาดเจ็บ บางครั้งขณะที่แม่ข้างกำลังลากไม้ ลูกข้างก็เข้าไปเล่นและได้รับ อุบัติเหตุถูกท่อนซุงทับได้รับอันตรายถึงชีวิตก็มี ข้างจึงต้องได้รับการฝึกเพื่อให้รู้จักคำสั่งความว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ หากฝ่าฝืนจะต้องถูกทำโทษ

สำหรับประเทศไทยได้มีการตั้ง “ ศูนย์ฝึกลูกข้าง ” ขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนฝึกลูกข้างแห่งแรกและแห่งเดียวในโลก โดยศูนย์ฝึกลูกข้างแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2512 โดย ดร.อำนาจ คอวนิช ผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ขณะนั้น ความมุ่งหมายของการจัดตั้งศูนย์ฝึกลูกข้างขึ้นก็เพราะในขณะนั้น กองท่าไม้ภาคเหนือมี ข้างงานอยู่ราว 150 เชือก ข้างเหล่านี้ตกลูก ออกมาปีละ 2 – 3 เชือก ลูกข้างมักคอยติดตามแม่ ในขณะที่แม่ข้างกำลังลากซุงมักชอบขึ้นไปนอนเล่นบนซุง อาจถูกซุงกลิ้งทับขาหักเป็นอันตรายถึงชีวิต นอกจากนี้อาจถูกงูกัดตายเพราะความไม่เจียมตัว เช่นเมื่อพบงูแล้วไม่รู้จักงูกลับไปเล่นกลับงูและอาจถูกกัดตายถึงชีวิต ศูนย์นี้จึงรวบรวมข้างท้องแก่ ข้างแม่ลูกอ่อน และลูกข้างมาดูแลเพื่อความปลอดภัย มีเจ้าหน้าที่และสัตวแพทย์ประจำ ลูกข้างจะได้รับการฝึกให้ทำงานอย่างมีแบบแผนและรวดเร็ว

ฤดูกาลที่เหมาะสมในการฝึกลูกข้างก็คือฤดูหนาว ช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม เนื่องจากอากาศไม่ ร้อน ทำให้ข้างและคนไม่เครียด สำหรับทางภาคเหนือโดยส่วนใหญ่แล้วข้างที่จะเข้ารับการฝึกจะถูกผ่านพิธีกรรม

แยกแม่ลูกก่อน เรียกว่า “ การผ่าจัน ” แล้วจึงเข้าคอกฝึก สำหรับบางที่ ความขี้ขางก็จะใช้วิธีฝึกลูกขี้ขางในขณะที่อยู่กับแม่ โดยฝึกสอนวันละจนกระทั่งขี้ขางจำได้

วันผ่าจันขี้ขางนั้นจะถูกกำหนดโดยหมอขี้ขาง จะต้องดูฤกษ์ยามด้วยว่าเป็นวันดีหรือไม่ และปกติไม่นิยมทำวันพุธ กับวันพระ เนื่องจากวันพุธเป็นวันเลื่อม ไม่เป็นสิริมงคล ส่วนวันพระถือว่าบาป ส่วนเวลาที่จะทำระหว่าง 8.00 น. – 11.30 น. เพราะเชื่อว่าตอนเช้าจะเจริญรุ่งเรือง ตอนบ่ายมีแต่ความเลื่อมถอย เมื่อได้ฤกษ์แล้ว หมอขี้ขางก็จะนำขันตั้งมาทำพิธีที่ปริมพิธี ซึ่งอาจจะเป็นเต็นท์ หรือพื้นไม้ไผ่ก็ได้ ขันตั้งก็มีลักษณะเป็นขันโตก ใส่อุปกรณ์ดังนี้ คือ หมากหัวแห้งหรือสด 1 หัว หมากไหม 3 เส้น หมากขด 4 เส้น หมากก้อม 4 ท่อน ผักส้มป่อย 1 มัด ไข่ต้มผ่าซีก 2 ซีก เหล้าขาว 1 ขวดจอกข้าวสาร 1 ถ้วย ผ้าขาวผืนแดง อย่างละ 1 ชิ้น เงินค่าขครู 32 บาท เทียนหนัก 1 บาท 2 เล่ม เทียนหนัก 1 เฟือง 4 เล่ม ข้างคอก 1 ถ้วย พลุดอกไม้รูป 8 กรวย กล้วย 1 หวี อ้อย 1 มัด ไม้ผ่าจัน 1 อัน ความขี้ขางจะนิยมนำมิด ขอ เชือก มารวมกันไว้ที่ขันตั้งด้วยเพื่อเข้าพิธี เนื่องจากมีความเชื่อว่า ของที่ผ่านพิธีนี้แล้วจะมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถบังคับขี้ขางได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเริ่มพิธีหมอขี้ขางจะยกขันครูขึ้นจบบนมือศรียะ รำลึกถึงครูแล้ววางลงจากนั้นก็บริกรรมคาถา จบแล้วหมอขี้ขางก็จะเปิดขวดเหล้าเทใส่จอก ยกขึ้นจิบหนึ่งกลืน เหล้าที่เหลือก็จกหมอมือขี้ขางจะใช้นิ้วหัวแม่มือจุ่มทาบริเวณขมับทั้งสองข้าง จากนั้นก็จะทำพิธีเสกน้ำส้มป่อยและจะบริกรรมคาถาพร้อมกับใช้ใบหนาดคนน้ำส้มป่อยในขันด้วย จนจบคาถาแล้วใช้ใบหนาดประพรมน้ำส้มป่อยที่ขันตั้ง เชือก สะตวง อุปกรณ์ต่างๆ

จากนั้นความขี้ขางประมาณ 20 – 30 คน ก็จะช่วยกันนำเชือกทำเป็นบ่วง คล้องลูกขี้ขางเพื่อนำมาเข้าคอก หมอขี้ขางก็จะนำไม้ผ่าจันซึ่งเป็นไม้ไผ่ผ่าซีกเป็นสองอันแต่ยังไม่ขาดออกจากกัน ไปตีที่ก้นลูกขี้ขางและแม่ขี้ขางแล้วก็ทำการจิกไม้ไผ่แยกออกจากกัน เป็น 2 อัน โยนไปคนละทาง มีความหมายว่า นับแต่นี้ ขี้ขางแม่และลูกจะต้องถูกแยกออกจากกันแล้ว แม่จะถูกนำไปมัดไว้ในป่าไม่ให้ลูกเป็นอีก สำหรับไม้ผ่าจันนั้นหลังจากที่หมอขี้ขางโยนทิ้งแล้ว ก็จะนำมาเผาทิ้งที่หลัง เพราะหากมีคนนำไม้ไปไว้ที่ใดลูกบ้านใคร ก็จะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน หรือสามัคคีรยาอาจต้องแยกทางกัน

การสังเวศปีป่า จะใช้สะตวงซึ่งทำจากก้านกล้วยเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ข้างในบรรจุด้วยเครื่องบดพลี ได้แก่ ข้าวสาร เกลือ พริกสด ใบพลู มะพร้าวผ่าซีก อ้อยปอกเปลือกผ่าเป็นซีก ข้างเหนียว หรือดิน ปั้นเป็นรูปคนและขี้ขาง ซึ่งหมายถึง เอาขี้ขางและคนที่ปั้นไว้ไปแทนลูกขี้ขางและความขี้ขางจริง โดยขอจากผีป่า สะตวงนี้จะนำไปลูบบนหลังขี้ขางจากหัวไปยังท้าย แล้วนำไปวางบริเวณโคนต้นไม้ใหญ่

เมื่อลูกขี้ขางเข้าคอกแล้ว ก็จะถูกรัดมัดครึ่งให้หนึ่งอยู่กับที่ภายในคอก หมอขี้ขางจะเอาน้ำส้มป่อยมารดขี้ขางจากหัวไปถึงท้ายขี้ขาง 3 เทียว แล้วโยนไถ่ดำไปทางหลังขี้ขาง ถ้าไถ่แสดงกริยาอย่างไร ก็จะทำนายว่าขี้ขางมีนิสัยอย่างนั้น เช่นถ้าไถ่วิ่งหนี ก็แสดงว่าขี้ขางขี้ตกใจ ถ้าไถ่อยู่นิ่งๆและกินอาหารตามปกติแสดงว่าขี้ขางเชื่อฟังง่าย หรือถ้าไถ่สลัดคอไปมา แสดงว่าขี้ขางชอบสลัดคอขี้ขาก เป็นต้น

การลงขอรครั้งแรก หมอขี้ขางจะเสกคาถาใส่ขอ และจะลงขอขี้ขาง 3 ครั้ง เพื่อให้ขี้ขางฟังคำสั่งของความขี้ขาง จากนั้นจะนำกล้วยอ้อยที่เข้าพิธีมาให้ลูกขี้ขางกิน

ขี้ขางที่ผ่านพิธีนี้เสร็จแล้วก็จะฝึกคอกในคอกฝึกอีกประมาณ 7 วัน หมอขี้ขางหรือแม่ขี้ขางก็จะนำความขี้ขางประจำตัวลูกขี้ขาง ซึ่งส่วนมากจะเป็นเด็กชายวัยรุ่นนำมาฝึกเพื่อที่จะเป็นความขี้ขางประจำต่อไป ความขี้ขางใหม่จะมาทำความคุ้นเคยกัน ด้วยการลูบไล่ไปตามลำตัวของลูกขี้ขางให้เกิดความเคยชิน และจึงหัดขึ้นลงคอกขี้ขาง หัดให้ลูกขี้ขางยกขาหน้าเพื่อรับส่งความขี้ขางขึ้นลงจากคอก ให้ลูกขี้ขางใส่จะเคาะ ในการฝึกถ้าหากทำลูกขี้ขางจะให้กล้วยอ้อยเป็นรางวัล หากทำผิดก็จะถูกลงโทษ ในระหว่าง 7 นี้ ลูกขี้ขางจะถูกนำออกคอกในตอนเย็น และจะถูกนำกลับเข้าคอกเพื่อฝึกในตอนเช้า

ทุกวัน หลังจากฝึกในคอกจนครบกำหนดแล้ว ก็จะนำมาฝึกนอกคอก ต่อ คือการรับส่งของ การขึ้นลง การหมอบ การนอน หลังจากนั้นก็จะฝึกการเดินให้เป็นระเบียบ การลากไม้ในรูปแบบต่างๆ การแหวนไม้ การกองหมอนไม้ ช้างจะฝึกซ้ำๆ เป็นประจำทุกวันจนเกิดความเคยชินซึ่งอาจใช้เวลาหลายปี กว่าที่จะได้ไปทำงานจริงในป่า

การทำไม้ในป่านั้น โดยปกติจะทำงาน ประมาณ 9 เดือน คือในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว ตั้งแต่เดือน มิถุนายน ถึงเดือน กุมภาพันธ์ และจะต้องพักช้างในช่วงฤดูร้อน ประมาณ 3 เดือน ระหว่างเดือน มีนาคม ถึง พฤษภาคม ซึ่งเรียกว่าการเข้าปางแรม เนื่องจากว่าช้างไม่ชอบอากาศร้อนและแสงแดดจัด หากทำงานในช่วงฤดูร้อน จะทำให้สุขภาพช้างทรุดโทรมเร็ว

อายุของช้าง

ช้างเลี้ยงมีอายุเทียบเคียงได้กับคน คืออายุยืนประมาณ 60 – 70 ปี ส่วนช้างป่าจะมีอายุยืนกว่าช้างบ้าน ถึง 100 ปี เนื่องจากว่าช้างป่าไม่ได้ทำงานหนัก ประสิทธิภาพในการทำงานของช้างอาจแบ่งได้ตามอายุ ดังนี้

ตั้งแต่คลอดถึง 4 ปี	ยังคงติดตามแม่อยู่
อายุ 4 – 16 ปี	ฝึกหัดใช้งานเบาๆ ใช้ต่างของได้บ้างเล็กน้อย
อายุ 16 – 24 ปี	ใช้งานเบาๆ ได้
อายุ 24 – 30 ปี	ใช้งานบนเขาได้ดี แต่ยังไม่เต็มที่
อายุ 30 – 38 ปี	โตเต็มที่ ใช้งานได้ดี แข็งแรงที่สุด
อายุ 38 – 46 ปี	เริ่มเข้าสู่วัยกลาง แต่ยังทำงานได้อยู่
อายุ 46 – 53 ปี	กำลังเริ่มถอยลงอย่างเห็นได้ชัด
อายุ 53 – 60 ปี	ใช้งานเบาๆ
อายุ 60 ปีเป็นต้นไป	ปลดชรา พักงาน

ช้างจะเติบโตเต็มที่เมื่ออายุ ครบ 25 ปี และจะกำลังแข็งแรงที่สุดเมื่ออายุครบ 35 ปี

กำลังงานของช้าง

ช้างที่มีอายุ 25 - 40 ปี นับว่าเป็นช่วงอายุที่ทำงานได้ดีที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกำลังความแข็งแรงของช้างกับมนุษย์ จากหน่วยน้ำหนักที่เท่ากันแล้ว ช้างจะอ่อนแอกว่ามนุษย์ถึง 10 % แต่มักกลับแข็งแรงกว่ามนุษย์ถึง 25 % ช้างงานเชือกหนึ่งๆ นั้นจะลากไม้ที่มีน้ำหนักสูงสุดได้ประมาณ 2 ตัน ในปีหนึ่งๆ ช้างงานเชือกหนึ่งๆ นั้นจะทำไม้ในป่า ซึ่งมีสภาพยากง่ายปานกลางได้ราวปีละ 450 ลูกบาศก์เมตร (ต่อระยะทางชักลากมาตรฐาน 1 ก.ม.) และช้างงานที่โตเต็มที่เชือกหนึ่ง สามารถใช้ชักยกไม้หรือที่เรียกว่า แหวนไม้ ได้มีน้ำหนักสูงสุดราว 700 กก. แต่การแหวนไม้นั้น เจ้าของจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมให้ช้างแหวนไม้ในฤดูร้อน หรือในวันที่มีอากาศร้อนจัด เพราะงาจะเปราะกว่าวันธรรมดา และสามารถทำให้งาร้าวหรือหักได้ งาช้างก็เปรียบเสมือนฟันคู่หน้า โดยปกติแล้วส่วนปลายงาจะดัน ส่วนบริเวณโคนงาจะเป็นโพรง หากช้างงาหักถึงบริเวณโคนงาก็มักจะเจอโพรง หรือกรณีที่ถูกขโมยลักตัดงาก็เช่นกัน จะทำให้มีเลือดออกและจะมีปัญหาโพรงงาอักเสบตามมา เมื่อช้างเจ็บงาก็มักจะใช้งวงจับดินแล้วพ่นใส่บริเวณที่เจ็บ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ช้างติดเชือกบาดทะยัก ที่มาจากดินได้ และมักจะตายในที่สุด หากพบปัญหาช้างงาแตกถึงโพรงงา ควรหมั่นใช้น้ำสะอาดล้างโพรงงาเป็นประจำ และใส่ยาจำพวก โทวินิน หรือ ยาเหลือง ก็สามารถช่วยได้

งาของช้างไทยที่ถือว่ายาวที่สุดที่เคยบันทึกไว้นั้น ได้แก่ งาของพระยาปราบไตรจักร ซึ่งเป็นพระยาช้างต้นประจำรัชกาลที่ 5 มีความยาว วัดได้ 9 ฟุต 7 นิ้วครึ่ง โดวัดโดยรอบ 15 นิ้วครึ่ง นับว่ายาวที่สุดในโลกในบรรดาช้างเอเชียด้วยกัน เวลานี้งาดังกล่าวถูกเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

อัตราการใช้รถบรรทุกน้ำหนักบนหลังช้างนั้นน้อยมากเมื่อเทียบกับน้ำหนักตัว สามารถรับน้ำหนักได้ 300 กก. ช้างสามารถบรรทุกของขึ้นเขาได้มากกว่าบรรทุกของลงเขา และความสามารถในการรับน้ำหนักบนคอคือ 150 กก. สำหรับอัตราความเร็วในการเดินของช้างนั้น โดยเฉลี่ยจะเดินได้ราวชั่วโมงละ 4 กม. เท่านั้น และวันหนึ่งๆ จะเดินทางได้ราว 20 กม. หากทางขึ้นเขาลงห้วยก็ไม่ควรให้ช้างบรรทุกของเดินทางเกินกว่าวันละ 14 กม. เมื่อเดินติดต่อกัน 3 วัน ก็ต้องให้หยุดพักผ่อน 2 วัน ดังนั้นการเคลื่อนย้ายช้างจากที่แห่งหนึ่งเพื่อไปทำงานยังที่อีกแห่งหนึ่ง จึงทำให้ล่าช้าไม่ทันการ ได้เคยมีการทดลองเปรียบเทียบการลากไม้ระหว่างช้างกับรถแทรกเตอร์ล้อขนาดเล็ก ปรากฏว่า ในผลงานเท่ากัน รถแทรกเตอร์ล้อขนาดเล็กค่าใช้จ่ายต่ำกว่าการใช้ช้างถึง 17 % แต่อย่างไรก็ตาม การทำไม้ในป่าเมืองไทยที่ไม่มีถนนเข้าถึง ช้างก็มีความจำเป็นมากกว่า

ลักษณะของช้าง

ช้างที่ดีต้องประกอบด้วย

ศรีษะ โต แก้มไม่ตอบ หน้าผากกว้าง กลม

ตา แจ่มใส สะอาด ไม่ขุ่นมัว มีน้ำตาหล่อเลี้ยงพอสมควร ตาที่มองเขม็งแสดงถึงความดุร้าย และไม่ น่าไว้วางใจ

งวง ยาว โค้งงวงใหญ่ ลำต้นตลอดลำ ปลายงวงปิดเปิดได้สนิท งวงตอนโคนง่าเป็นโหนกใหญ่ และหนาแสดงว่าเป็นช้างที่แข็งแรง

หู ใหญ่ ปลายใบหูหุ้มลง ปลายหูที่ถี่มากแสดงถึงช้างอายุมาก

คอ สั้น ใหญ่ ลำต้น รับกับศรีษะ

อก กว้าง มีกล้ามเนื้อหนา บ่ายก (บ่าสูงใหญ่) ถ้าช้างมีอกเป็นร่อง เป็นช้างที่อ่อนแอ

ขา ตามลำขาเต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ ไม่ลีบ ถ้าข้อเท้าเล็กและฝ่าเท้าบานออกมากกว่าข้อ แสดงถึงความ ชรา

หลัง กว้าง โค้งลาดลงไปข้างหน้า และข้างหลัง หลังช้างยังแบ่งออกได้เป็น

แป้ก้านกล้วย แนวสันหลังจะเป็นเส้นตรงสม่ำเสมอ ช้างประเภทนี้เป็นช้างที่ดีลักษณะดี

แปเปราสาทน้อย แนวสันหลังจะสูงโค้งมากกว่าแป้ก้านกล้วยเล็กน้อย

แปเปราสาท แนวสันหลังจะสูงโค้งมากกว่าแปเปราสาทน้อย

แปขาด แนวสันหลังจะมีลักษณะเป็นร่องขาดไม่เป็นแนวสม่ำเสมอ เป็นลักษณะที่ไม่ดี

ลำตัว ลำสัน สม่ำเสมอ ไม่สั้นเกินไป และเต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ

ตะโพก กลม เต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ

เท้า กลมขนาดเท่าลำขา ไม่แบน ไม่เล็กเกินไป พื้นเท้าแข็ง ไม่บางจนเกินไป

เล็บ ใสสะอาด ไม่แตก โดยปกติเท้าหน้าจะมี 5 เล็บ เท้าหลัง 4 เล็บ แต่บางครั้งก็พบ 5 เล็บ ทั้งเท้า หน้าและเท้าหลัง ช้างที่พบว่าเล็บที่เท้าซ้ายและเท้าขวาไม่เท่ากัน เรียกว่าเล็บหม้ายถือว่าเป็น ลักษณะไม่ดี

หาง ยาวแต่ไม่จรดดิน และไม่สั้นจนเกินไป ปลายหางเป็นพวงใหญ่ ขนหางยาว

หนัง ย่น หนา เป็นมันเมื่อมองดูชุ่มชื้นอยู่เสมอ สีค่อนข้างดำ หนังช้างแบ่งออกเป็น สามชนิด

หนังแรด มีลักษณะหนา ย่น คล้ายหนังแรด ถือว่าเป็นช้างที่มีลักษณะดี อดทน แข็งแรง

หนังควาย มีลักษณะที่หนาน้อยกว่าหนังแรด คล้ายหนังควาย เป็นลักษณะที่พอใช้ได้

หนังแพร มีลักษณะหนังที่บางมาก เป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงสุขภาพไม่ดี ไม่นิยม
งา ลำสัน แ่นหนา งาทั้งคู่โตสม่ำเสมอ ไม่บิดเบี้ยว
รูน้ำมันใกลิ้นหู ใหญ่ แสดงว่าเป็นช้างที่แข็งแรง